

K vývoji a proměnám časopisu Pedagogická orientace v letech 1991–2004

Jiří Zounek, Petr Jedlička

Mediální komunikace sehrává v současné době významnou roli ve společnosti. Média zprostředkovávají řadu informací, sociálních norem, hodnot, postojů či názorů, a zajišťují tak čtenářům jistou míru informovanosti, pomáhají chápat souvislosti, orientovat se ve světě, který nás obklopuje. Nepřehlédnutelnou oblast ve světě médií tvoří média tištěná, k nimž se řadí, kromě novin a knih, také časopisy. V rozsáhlém spektru časopisů zaujímají své významné místo časopisy odborné, které jsou tradičně nejvýznamnějším a do jisté míry pořád nejrychlejším zdrojem informací z daného vědního oboru. Odborné časopisy přinášejí informace nejenom badatelům a odborníkům, ale často také širší zainteresované veřejnosti. V České republice patří bezesporu k nejvýznamnějším pedagogickým časopisům (věnovaným problematice pedagogických věd a pedagogického výzkumu) *Pedagogika* a *Pedagogická orientace*.

V našem příspěvku prezentujeme hlavní výsledky obsahové analýzy všech čísel časopisu *Pedagogická orientace* publikovaných v letech 1991 až 2004.¹ Prostřednictvím této metody jsme se snažili odpovědět na následující otázky: „Jak se proměňovala formální stránka a struktura časopisu?“ a „Jaká témata byla publikovaná na stránkách *Pedagogické orientace* ve zkoumaném období?“ V poslední části příspěvku věnujeme pozornost recenzím, kde hledáme odpověď na otázku: „Jaká byla témata publikovaných recenzí?“

Metodologická východiska

Obsahová analýza je v *Pedagogickém slovníku* charakterizována jako „výzkumná metoda zaměřená na identifikaci, porovnávání a vyhodnocování obsahových prvků textů i neverbálních komunikátů“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 143). Řadí se ke konkrétním metodám výzkumu médií, které „představují soubory pracovních postupů, jejichž využitím se lze dobrat objektivizovatelných dat“ (Burton, Jiráček, 2001, s. 31). Výhodou obsahové analýzy je, že umožňuje zkoumat texty z dlouhých časových období, aniž by

¹Na přípravě příspěvku se podíleli významnou měrou rovněž Jana Říhová a Michal Šimáně.

se nějak přímo dotýkala zkoumaných osob (Jandourek, 2003). K metodologickým oporám našeho výzkumu patří zejména studie Jana Průchy *50 let časopisu Pedagogika* (2000) a také článek *K mediální reflexi školství v České republice* (Kunzová, Šedová, 2002).

K analýze Pedagogické orientace jsme využívali specifickou varietu obsahové analýzy. Uplatněný přístup k výzkumnému problému vychází z propojení kvantitativních metod sběru dat, jež poskytují základní popisné údaje, s explorativní technikou kvalitativního charakteru, která umožňuje širší interpretaci získané informace.

Kapitoly z vývoje Pedagogické orientace

V této pasáži příspěvku přinášíme základní informace o charakteru zkoumaného periodika a proměnách jeho formálních stránek i struktury. Text je rozdělen na dvě části, z nichž každá reprezentuje jednu z kapitol vývoje Pedagogické orientace. Každá „vývojová kapitola“ má odlišné charakteristiky, které uvádíme na následujících stránkách.

První generace

Pedagogická orientace začala znovu vycházet v roce 1991, kdy vyšlo pouze jedno číslo, následující rok však přinesl hned čísel pět. V roce 1993 byla vydána dvě normální čísla a jedno dvojčíslo. Na podobný model navázal časopis i v letech 1994, 1995 a 1996, kdy vycházely vždy tři exempláře, z nichž jeden nesl formát dvojčísla.

Již předmluvou ve svém prvním vydání se periodikum přihlásilo k myšlenkovému odkazu skupiny pedagogů, která založila tento časopis v roce 1967. Po nástupu normalizace došlo k jeho dlouhodobému zákazu, jenž padl až po roce 1989. Ohledně staronové profilace časopisu jeho první šéfredaktorka Stanislava Kučerová² píše: „Pedagogická orientace otevírá své stránky hledání směrů a orientačních bodů v pedagogice, snahám vyznat se v této přebohaté a přesložitě krajině, úsilí zkoumat její nezmapovaná místa i ověřovat schůdnost již naznačovaných cest.“ (Kučerová, 1991, s. 3) Prohlášení v podobném duchu se posléze vyskytují ve všech číslech až do roku 1996, resp. čísla 20. Ročníky 1991–1996 jsou si kromě společného designu obálky podobné také strukturou.

První, stejně jako dvě, resp. tři další čísla Pedagogické orientace otiskují převážně příspěvky z celostátní konference tvůrčí pedagogické obce, s názvem „J. Á. Komenský a přítomnost“. Pro tyto články je typický poměrně malý rozsah (cca 2,5 strany) a převážně úvahový, přehledový či teoretický charakter. K jednotlivým tematickým blokům je také připojen od-

²V zájmu dodržení jednotného stylu v celé práci budeme uvádět pouze jména autorů.

díl „Přílohy, dokumenty, zprávy“³, kde se již od prvního čísla sporadicky objevuje empirický materiál a v pozdějších číslech (č. 4/1992) i recenze (jako „knižní novinky“). Zavedený formát je posléze doplněn i pravidelnou rubrikou „Zprávy z ČPdS“, v níž se kromě pozvánek a informací objevují i medailony významných osobností. V roce 1993 nalezneme první širší čistě empirické studie, jejichž místo je v časopisu od roku 1994 již stabilní, navíc situované do samostatné rubriky. V téměř období vzniká i rubrika „Na pomoc studujícím“. Obsah je až do čísla 21/1996 umístěn vzadu spolu se seznamem autorů příslušného čísla.

První číslo Pedagogické orientace do jisté míry překvapí archaickým fontem použitého písma, jakož i poměrně neprofesionální formální úpravou.⁴ Pozdější čísla roku 1992 už mají standardní úroveň.⁵ Ve dvojčísle 12/13 z roku 1994 se poprvé objevuje možnost zasílat příspěvky elektronickou poštou, v roce 1996 je již tento způsob komunikace přímo preferován.

V období celé „první generace“ zkoumaného periodika stojí v čele redakce Stanislava Kučerová, která v prvních exemplářích figuruje na seznamu odpovědných redaktorů sama. Ve dvojčísle 12–13/1994 je pak vytvořena tzv. užití redakce, v níž vedle S. Kučerové pracuje i Bohumír Blížkovský, Vlastimil Švec a Zdenka Veselá.

Druhá generace

Přelomovým číslem se stává 21/1996, jehož úvodní pasáže naznačují řadu změn, které mají Pedagogickou orientaci potkat v roce 1997. Časopis je inovován ve všech rovinách – tematické, formálně grafické, strukturální i ve složení redakce. Odpovědnou redaktorkou se stává Zdenka Veselá, dalšími redaktory pak Milena Kurelová, Dana Tomanová, Jaroslav Telec, Vlastimil Švec a Miroslava Váňová. V dalších letech následuje řada drobných redakčních obměn. Miroslavu Váňovou střídá s nástupem roku 1998 Libor Hřebíček, ve druhém čísle roku 1999 odchází Jaroslav Telec. Ve čtvrtém čísle roku 2000 naopak redakční řady rozšiřuje Dana Knotová atd.⁶

Již samo číslo 21/1996 bylo pojato částečně inovativně. Obsah čísla – poprvé situován na prvních stranách – již více odpovídal odbornými časopisy tradičně užívanému dělení příspěvků (Stati, Výzkumná sdělení, Zkušenosti ze světa, Zprávy, Diskuse, Školská praxe, Recenze, Z ČPdS atp.).

³Označení tohoto oddílu se v průběhu let mění.

⁴Máme na mysli především špatný tisk, přeházené strany, nefunkční zalamování částí slov apod.

⁵O technickou stránku časopisu se od čísla 5/1992 starají Jiří Rybička a Tomáš Hála.

⁶V roce 2004 pracovala Redakční rada ve složení: Vlastimil Švec, Jana Doležalová, Miroslav Chráska, Jana Kohnová, Milena Kurelová, Ladislav Mužík, Milan Pol, Karel Rýdl a Dana Tomanová. Redakci pak tvořily Zdenka Veselá, Dana Knotová a Marta Rybičková.

První exemplář „nové generace“ roku 1997 měl novou obálku a nesl opět číslo 1, přičemž tento grafický design i nové číslování se udržel i nadále. V dalších letech se také dále nemění ani čtvrtletní frekvence vydávání, ani stránkový rozsah jednotlivých čísel, tj. 120–140 stran.

Dalších změn doznává formát publikovaných statí, které vždy začínají abstraktem a výčtem klíčových slov. Svou pevnou pozici na zadních listech ztratil seznam autorů, jednotlivé personálie publikujících jsou většinou uváděny za příslušným příspěvkem. Vnitřní členění rubrik přebírá s drobnými lingvistickými nuancemi strukturu užitou v čísle 21/1996, jež se udržel i v letech 1997 a 1998. V roce 1999 jsou oddíly pojmenovány opět tematicky (například „Učitel a jeho příprava“ místo dřívějšího názvu „Stati“) a v následujících letech se oba způsoby nepravidelně střídají. Specifickou strukturu mají také čísla monotematická věnovaná obvykle určité konferenci nebo aktuálnímu tématu.

Z předchozích informací je patrné, že analyzované periodikum doznalo za třináct let svého vývoje značných formálních a strukturálních změn. Nejrozsáhlejší změna proběhla zhruba během podzimu 1996. Od roku 1997 byly proměny Pedagogické orientace jen menšího rozsahu. Lze říci, že většina inovací měla pozitivní charakter. Pedagogická orientace postupně „dozrávala“ v periodikum, které se řadí k předním odborným pedagogickým časopisům a je srovnatelné s odbornými časopisy jiných vědeckých disciplín. Za jediný nedostatek (i když nelze hovořit o chybě) lze považovat absenci přehledného seznamu autorů a jejich domovských pracovišť, jenž se nacházel v číslech vydaných na počátku 90. let.

Proměny tematické struktury

V další části příspěvku se budeme zabývat analýzou témat, na něž se autoři publikující v Pedagogické orientaci ve zkoumaném období soustředili. Pro větší přehlednost jsme použili kategorizaci, která spojuje jednotlivé roky dohromady, vždy na základě podobné tematické orientace. Výsledkem této kategorizace je šest tematických bloků či kategorií, podle nichž je členěn následující text.

Abychom mohli lépe analyzovat proměny tematické struktury, realizovali jsme na začátku vlastního zkoumání předvýzkum, na jehož základě jsme vytvořili tematické kategorizační schéma (viz tab. 1), do něhož byla postupně vkládána data o počtu příspěvků, které byly v jednotlivých letech věnovány příslušnému tématu. Celkově jsme tak analyzovali 854 článků. Do této klasifikace nebyly zařazeny obecné, informativní či úvodní stati, které mají spíše „technický charakter“ a jejich vyhodnocování se nám jevilo neadekvátní vzhledem k tématu výzkumu. Z podobných důvodů jsme nekategorizovali ani připojené dokumenty (Bílá kniha, právní předpisy). Při tema-

tickém rozboru v této kapitole se také nevěnujeme recenzím, jejichž analýza si vyžádala vlastní specifický přístup. V době začátku naší „terénní“ práce byla k dispozici pouze dvě čísla ročníku 2004, proto jsou údaje za tento rok neúplné.

Schéma obsahuje kategorie různé obecnosti, jelikož jsme pro naše analytické potřeby sloučili příbuzná témata do širších tematických skupin, jak ukazuje tabulka 1.

Tabulka 1: *Kategorizační schéma*

Tematická skupina	Téma
Vzdělávací systém (VS)	1. Jednotlivé úrovně VS, jejich úloha 2. Historické exkurzy, změny a vývoj VS 3. VS v jiných zemích 4. Problém kontroly a inspekce 5. Hodnotící zprávy
Učitel	6. Příprava, trénink a uplatnění 7. Psychologické charakteristiky, dovednosti a vlastnosti 8. Hodnocení, seberozvíjení a sebereflexe
Žák, student	9. Motivace 10. Kolektiv 11. Psychologické charakteristiky a vlastnosti
Prostředí vzdělávací instituce	12. Charakter prostředí, management 13. Komunikace s rodiči a veřejností
Vývoj pedagogiky jako vědecké disciplíny, teoretické perspektivy	14. Teoretické trendy, nové obecné přístupy, metodologie 15. Filozofické přesahy a odrazy vlivu jiných oborů 16. Osobnosti pedagogiky 17. Instituce věnující se rozvoji pedagogiky jako vědy
Oborové didaktiky, výukové metody	18. Didaktiky předmětů 19. Výukové metody
Sociálně pedagogická témata	20. Problematika vzdělávání Romů 21. Problematika závislostí a mravních nemocí
	22. Vzdělávání dospělých a gerontopedagogika
	23. Speciální pedagogika
	24. Volný čas a mimoškolní aktivity
	25. Výchova v rodině
	26. Pomůcky a využívání moderních technologií

V průběhu výzkumu nenastaly s kategorizací žádné zásadní problémy. Občasné komplikace se objevovaly u příspěvků s širším záběrem témat. V takovém případě jsme se rozhodli upřednostnit kategorii, k níž mířilo sdělení daného textu nejvíce.

Komenský a výzvy nové doby – 1991 a 1992

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, první čtyři čísla se v podstatě až na výjimky věnují prezentaci příspěvků přednesených na celostátní pedagogické konferenci „J. Á. Komenský a přítomnost“. V rámci tohoto setkání se nejvíce mluví o budoucnosti českého školství, nových podnětech a možnostech. Většina článků je zasazena do myšlenkového odkazu J. Á. Komenského, některé se věnují přímo jeho osobnosti. Hned od prvního čísla zaujímá významné místo i problematika učitelské přípravy, avšak na rozdíl od pozdějších let se příliš nepíše o psychologickém rozměru a problémech profese. Vesměs jsou články v číslech 1 až 4 typické obecnějším stylem, hojnými filozofickými a historickými přesahy a konotacemi.

V čísle 4, které již není celé věnováno jen zmíněné konferenci, se způsob projevu konkretizuje, hlavním tématem se stává diskuse nad školskou reformou, doplněná několika zahraničními srovnáními. Objevují se také články věnované samotné ČPdS.

Čísla 5 a 6 jsou orientována na konferenci „Tradice a perspektivy naší školy a pedagogiky v nadějích a krizích soudobého světa“. Obě vydání mají tematicky podobný charakter jako jejich předchůdci, ale ve filozofickém laděném bilancování se místy objevuje i problematika české a slovenské identity v kontextu chystaného dělení státu. Svě místo si také poprvé nacházejí témata orientovaná na oborově didaktickou problematiku.

Obecně lze konstatovat, že období let 1991 a 1992 se většinou soustředí na výzvy, jež přináší pedagogice nová doba, tj. na hledání aktuálních teoretických trendů, systematických modelů, ale i samotného „zacházení“ s předmětem oboru. K orientaci v takových problémech využívají autoři myšlenky velkých osobností našich dějin (zejména J. Á. Komenského a T. G. Masaryka) i inspirace ze zahraničí. Naopak absentují sociální i speciálně pedagogická témata a také články nebo studie věnované žákům a studentům.

Učitelské povolání – 1993 a 1994

V tomto období tematická orientace článků směřuje zejména k učitelskému povolání. Kromě příspěvků věnovaných přípravě učitelů na jejich profesi se objevují i dříve opomíjené stati směřující k psychologickým tématům, a to nejen v případě učitelů, ale i žáků. Počet textů věnovaných teoretickým trendům a filozoficky přesahujících obor pedagogiky se sice relativně snížil, avšak nadále je relativně silně zastoupen. Obzvláště dvojčíslo 8–9 z roku 1993 dává prostor didaktikám jednotlivých předmětů, v roce 1994 se poprvé objevují výrazněji témata jako speciální pedagogika, volný čas či prostředí vzdělávací instituce.

Nadále je poměrně málo prostoru věnováno tématům „žák“, jakož i moderním technologiím či výchově v rodině.

Období inovací – 1995 a 1996

V letech 1995 a 1996 nedochází k výraznějším změnám tematického trendu z předchozích let – i nadále dominují okruhy okolo přípravy učitelů, nových teoretických trendů, zahraničních srovnání a filozofických přesahů – setkáváme se však s celou řadou inovativních myšlenek v rámci těchto kategorií. V širších souvislostech se mluví o alternativních školách, o způsobech motivace žáků, své zástupce nachází i kategorie „výchova v rodině“. Pestrou skladbu těchto nových tendencí nabízejí zejména dvojčísla 16–17 z roku 1995 a 18–19 z roku 1996, která přináší příspěvky z konference „Profese – vzdělávání – tvořivost učitelů“.

Číslo 20 z roku 1996 se věnuje v celé řadě příspěvků bilancování nad uplynulou historií časopisu, spojených s mnoha úvahami nad budoucí orientací pedagogiky. Objevuje se speciálně vytvořená rubrika „Za novou školu“, která přináší četné zahraniční inspirace a také první výraznější vhled do romské problematiky, zatím však spíše v kontextu multikulturní výchovy. Následující exemplář (č. 21/1996) uvozuje zmiňovanou „druhou generaci“. Nová redakce do budoucna deklaruje mimo jiné větší důraz na mezioborový přístup k teorii a častější diskuse nad aktuálními problémy.

Rok změn – 1997

Do roku 1997 vstupuje Pedagogická orientace nejen s jinou obálkou a dalšími formálními úpravami, ale také s novým tematickým zaměřením. Na stránkách časopisu se setkáváme s dříve nepříliš frekventovanými tématy (např. andragogika) a vedle teoreticky laděných studií se začínají objevovat diskuse.

Monotematicky profilované číslo se zaměřuje na problematiku gamblérství, drogové závislosti a na specifika výchovy mravně narušených jedinců, pozornost je věnována i možnostem prevence a poradenství. Poslední číslo věnované tradičnímu tématu „učitel“ se již nezabývá převážně otázkami vzdělávání a zvyšování psychické odolnosti učitelů, ale soustřeďuje se více na možnosti sebereflexe a mikrovyučování. Analýza naznačuje, že v tomto roce začíná množství článků věnovaných přípravě učitele pozvolna klesat.

Období stabilizace – 1998 a 1999

Následující roky lze v tematické orientaci časopisu nazvat kompromisem mezi změnami v roce 1997 a tendencemi typickými pro roky dřívější. Prostor dostávají v minulých letech opomíjená témata, např. speciální či sociální poradenství, ale objevuje se i návrat k problematice učitelských dovedností, psychologické přípravy pedagogů a také k obecnějším úvahám orientovaným

na téma hodnot. Rovněž je možné se setkat – byť jen v malém množství – s celou řadou nových témat: myšlenkami antipedagogiky, problematikou multimédií, celoživotním vzděláváním, didaktikou přírodovědných oborů, výchovou v rodině či filozofickými úvahami přesahujícími do postmodernismu.

Období pestrosti – 2000 až 2004

Ve všech číslech *Pedagogické orientace* z tohoto období lze sledovat trend, který směřuje k vyrovnávání poměru mezi tradičně silně zastoupenými tematickými skupinami, jako jsou příprava učitelů, teoretické studie či filozofická problematika a úžeji profilovanými pedagogickými disciplínami, jakými jsou andragogika či speciální pedagogika.

Na úvod prvního exempláře v každém roce se můžeme dočíst, na jaká témata se redakce rozhodla daný rok zaměřit. V tomto smyslu je ročník 2000 věnován klimatu ve škole a vztahům učitelů s rodiči, ročník 2001 hodnotám a alternativám, 2002 pak problémům rovnosti ve vzdělávání a vztahu škola – práce atd.

Pro léta 1999, 2000 i 2001 je specifický sklon k bilancování a hodnocení uplynulé dekády v duchu symbolického přelomu století. S rokem 2000 se také řada statí i výzkumných vyhodnocení orientuje na srovnávání se státy Evropské unie a tato profilace se posléze v letech 2001/2002 přenáší i do diskusí. Četnější jsou i případy oborových přesahů témat, zvláště do sféry sociologie a jejích výzkumných metod, a také do oblastí sociální práce a poradenství. Méně časté jsou příspěvky zaměřené na problematiku volného času a mimoškolních aktivit. Tradičně méně jsou zastoupena i témata orientovaná na žáka či studenta.

Četnost témat v celém zkoumaném období v *Pedagogické orientaci* v letech 1991–2004 ukazuje tab. 2.

Závěr – témata publikovaná v *Pedagogické orientaci*

V letech 1991–2004 prošla *Pedagogická orientace* z pohledu publikovaných témat několika vývojovými stádii. Během tohoto období si nejméně zastoupení udržely články věnované problematice tréninku, přípravy a hodnocení učitelů (15 %), novým teoretickým a metodologickým trendům (13 %), proměnám podoby a funkce vzdělávacího systému (13 %). Mnoho prostoru získávaly i úvahové, filozoficky zaměřené statě (10 %).

Od roku 1993 se *Pedagogická orientace* pravidelně věnuje rovněž oborovým didaktikám, vyučovací metodám a vzájemnému prolínání se pedagogiky a psychologie. Poprvé v roce 1995, výrazněji však až po redakčních změnách na přelomu let 1996/1997, získávají prostor sociálně orientovaná témata. Na konci minulého století dochází pozvolna k vyrovnání dispropo-

Tabulka 2: Četnost témat ve zkoumaném období v Pedagogické orientaci

Téma	Celkem
Vzdělávací systém – Jednotlivé úrovně VS, jejich úloha	43
– Historické exkurzy, změny a vývoj VS	49
– Hodnotící zprávy	39
– Problém kontroly a inspekce	4
– V zahraničí	35
Učitel	
– Hodnocení, seberozvíjení a sebereflexe	35
– Příprava, trénink a uplatnění	127
– Psychologické charakteristiky, dovednosti a vlastnosti	38
žák, student – Kolektiv	7
– Motivace	2
– Psychologické charakteristiky a vlastnosti	21
Prostředí vzdělávací instituce	
– Charakter prostředí	24
– Komunikace s rodiči a veřejností	3
Vývoj pedagogiky jako vědecké disciplíny, teoretické perspektivy	
– Filozofické přesahy a odrazy vlivu jiných oborů	85
– Instituce věnující se rozvoji pedagogiky jako vědy	17
– Osobnosti pedagogiky	59
– Teoretické trendy, nové obecné přístupy, metodologie	115
Oborové didaktiky, výukové metody	
– Didaktiky konkrétních předmětů	40
– Výukové metody	19
Sociálně pedagogická témata	
– Problematika vzdělávání Romů	7
– Problematika závislostí a mravních nemocí	15
Vzdělávání dospělých a gerontopedagogika	15
Speciální pedagogika	15
Volný čas a mimoškolní aktivity	13
Výchova v rodině	12
Pomůcky a využívání moderních technologií	15
CELKOVÝ POČET ČLÁNKŮ	854

porce mezi „silnými“, výše zmíněnými tématy, a konkrétněji vymezenými oblastmi. Tradiční ladění obecných témat zpestřuje v posledních ročnících velké množství diskusí nad aktuálními otázkami, popis alternativních koncepcí i relativně nově se rozvíjejících pedagogických disciplín. Pedagogická orientace tak na začátku nového tisíciletí pokrývá stále širší a rozmanitější spektrum problémů a přístupů.

Permanentně podhodnocenými kategoriemi (1 % z celku a méně) zůstávají za celých čtrnáct let existence analyzovaného periodika příspěvky směřující k otázkám práce s žáky a k možnostem jejich motivace, jakož i k otázkám komunikace mezi prostředím školy, rodiny a veřejností obecně.

Recenze

Analýze publikovaných recenzí jsme se rozhodli věnovat zvláštní prostor z několika důvodů. Jedním z nich byl fakt, že se orientují na poněkud jiná témata než ostatní příspěvky a užití naší standardní klasifikační matice (viz tab. 1) by vedlo ke značné redukci informace. Zajímal nás také jazykový původ publikací, které jsou čtenářům periodika představovány.

Po metodologické stránce jsme v této části naší analýzy postupovali podobně jako v oddílu věnovanému proměně tematické struktury. Díky menšímu počtu dat, spadajících do našeho základního souboru (197 recenzí), jsme si však mohli dovolit postupovat s větším ohledem na specifika jednotlivých témat.

Vývoj počtu publikovaných recenzí

Na počátku 90. let nebylo na stránkách Pedagogické orientace věnováno recenzím příliš mnoho prostoru. Ojedinelé případy upoutávek bývaly včleněny do sekce „Přílohy, dokumenty, zprávy“. V roce 1995 nastává pozvolný nárůst, skokový vývoj, patrný v roce 1996, je ale poněkud zavádějící – v číslech 20 a 21 byla totiž recenzní činnost pojata spíše jako prezentace různých upoutávek na větší počet knih, ve formě asi dvanáctiřádkových odstavců. Opravdu stálé místo proto popisovaný útvar získává až v roce 1997 a prostor věnovaný tomuto tématu se nadále rozšiřuje. Od ročníku 1999 nalezneme téměř v každém čísle 5 až 6 recenzí.

Témata recenzí

K rozboru a vyhodnocení témat recenzí bylo použito poněkud upravené klasifikační schéma.

Publikace zaměřené na teoretické proudy a přístupy zaujímají i v útvaru recenzí čelní místo. Další pořadí již vykazuje oproti tematické analýze článků z předchozí kapitoly určité rozdíly. Knihy věnované psychologickým tématům, speciální pedagogice a oborovým didaktikám, které se v rozboru předchozího oddílu nacházely spíše ve středu a dolní části spektra, zde zaujímají velice významný podíl. Naprosto překvapujícím výsledku dosahuje romská problematika, a to zejména díky značnému počtu takto profilovaných recenzí v ročnících 2000 a 2001. Publikace zahrnuté do kategorie „Základní příručky“ jsou práce slovníkové či obecně pedagogicky přehledové povahy. Zajímavé je, že nejfrekventovanější téma článků uveřejněných na stránkách časopisu článků, tj. příprava a trénink učitelů, je obsahem recenzovaných knih ve relativně málo případech.

Závěrečné ohlédnutí a možnosti dalších analýz

Ve své práci jsme se pokusili za pomoci kvantitativních i kvalitativních metod zmapovat vývoj Pedagogické orientace v období 1991–2004. Postupně

jsme se odděleně soustředili na proměny formálních stránek časopisu, analýzu tematické struktury a preferencí, na něž se publikované články zaměřují, v poslední části jsme se věnovali tématům recenzí.

Práce postihla celou řadu faktorů se zajímavou vypovídací hodnotou, možnosti rozsáhlejší analýzy zůstávají však i nadále otevřeny. Naše zjištění mohou být dále prohloubena srovnáním vzájemných vztahů dalších proměnných, jež jsme do naší analýzy nezahrnuli (existence spojení autorů či pracovišť s určitými specifickými tématy, podrobnější a detailnější rozpracování proměn tematické profilace atd.). Jistě přínosným by se také stal zvláštní výzkum orientovaný na mapování a srovnávání výše citačních indexů jednotlivých odborníků publikujících v Pedagogické orientaci i autorů literatury, na níž se publikující ve svých statích odvolávají.

Náš text představuje ve zkratce poměrně rozsáhlý materiál. K širšímu naplnění jeho účelu a potenciálu může dojít rovněž ve srovnání s podobnými analýzami ostatních publikačních výstupů pedagogiky, zejména dalších odborných časopisů. V takovém případě může naše analýza dílčím způsobem přispět i k vytvoření obrazu vývoje pedagogiky v posledních letech.

Literatura

- BURTON, G., JIRÁK, J. *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister&Principal, 2001. 392 s. ISBN 80-85947-67-6.
- JANDOUREK, J. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál, 2003. 231 s. ISBN 80-7178-749-3.
- KUČEROVÁ, S. Úvodní slovo. *Pedagogická orientace*, 1991, roč. I, č. 1, s. 3.
- KUNZOVÁ, Z., ŠEĎOVÁ, K. Obraz školy a školství v českých médiích. *SPFFBU U7* (2002), s. 99–110.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.

ZOUNEK, J., JEDLIČKA, P. K vývoji a proměnám časopisu Pedagogická orientace v letech 1991–2004. *Pedagogická orientace* 2005, č. 4, s. 68–78. ISSN 1211-4669.

Autoři: Mgr. Jiří Zounek, Ph.D., člen ČPdS, odborný asistent Ústavu pedagogických věd Filozofické fakulty MU, zounek@phil.muni.cz, Petr Jedlička, student oboru historie Filozofické fakulty MU